

KS. WŁODZIMIERZ BRONSKI

ZNACZENIE FORMACJI HOMILETYCZNEJ W PRZYGOTOWANIU KANDYDATÓW DO KAPŁAŃSTWA

Kościół Chrystusowy, realizując wolę swojego Założyciela, pełni funkcje wynikające z jego natury. Swoje zadanie zbawcze rozwija w postaci świadectwa poprzez przepowiadanie słowa Bożego, liturgię oraz braterstwo i posługę wzajemnej miłości, czyli diakonię¹ Urzeczywistnianie przez Kościół zleconego mu posłannictwa w dużej mierze zależy od kapłanów. W tym kontekście wciąż aktualne jest zagadnienie właściwej formacji kapłańskiej w seminariach duchownych, jak też formacja stała kapłanów.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest ukazanie znaczenia formacji homiletycznej w wyższych seminariach duchownych w Polsce w procesie przygotowywania kandydatów do posługi kapłańskiej. Formacja homiletyczna jest procesem kształtowania umiejętności i postaw uzdalniających posłanych przez Kościół kapłanów do kompetentnego przepowiadania słowa Bożego we współczesnym świecie² Ponieważ cała formacja powołanych do kapłaństwa jest procesem złożonym i powinna obejmować całego człowieka, dlatego

Ks. dr WŁODZIMIERZ BRONSKI – adiunkt Katedry Homiletyki Instytutu Pastoralno-Katechetycznego KUL; adres do korespondencji – e-mail: wladzimierz_bronski@yahoo.de

¹ R. Kamiński. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. Kraków 2001 s. 107-108. Zob. W. Przygoda. *Istota i posłannictwo Kościoła*. W: *Teologia pastoralna*. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Red. R. Kamiński. Lublin 2000 s. 117-149.

² Przez przepowiadanie słowa Bożego możemy rozumieć również katechezę, wykład teologiczny i inne. W niniejszym artykule, zgodnie z przyjętym w literaturze przedmiotu podziałem, jego rozumienie zostanie zacieśnione do głoszenia słowa Bożego, czyli do treści, jakie zawiera w sobie termin „kaznodziejstwo” Zob. G. Siwek. *Przepowiadanie słowa Bożego*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Red. R. Kamiński. Lublin 2002 s. 131.

zostaną przedstawione wymiary tejże formacji, a dopiero w ich kontekście będzie omówiona seminaryjna formacja homiletyczna.

I. FORMACJA LUDZKA KAZNODZIEI

Rysem charakterystycznym współczesnego świata są nieustannie dokonujące się głębokie przemiany. Prawu zmienności podlega kultura, wiedza, obyczaje, ludzkie społeczności. Przemiany te są wyzwaniem dla współczesnego Kościoła, urzeczywistniającego się w aktualnej sytuacji historycznej i społecznej. Kościół nie może ich lekceważyć, ponieważ w jego naturę jest wpisane posłannictwo wobec świata. Stąd działanie zbawcze Kościoła, czyli duszpasterstwo, winno być zgodne z naturą Kościoła i z niej wypływać, a dla jego skuteczności ważne jest uwzględnianie zarówno principów teologicznych, jak i znajomość uwarunkowań, w których się ono dokonuje³

Duszpasterstwo zwyczajne, adresowane do wszystkich wiernych, jak i całość posługi kapłańskiej zależą w dużej mierze od samego kapłana, jego dojrzałości ludzkiej, głębi duchowego życia, rozumienia głoszonej wiary, sposobu życia⁴ Ważną kwestią staje się przeto zagadnienie formacji kapłańskiej. Obejmuje ona etap pobytu w seminarium duchownym i etap rozpoczynający się święceniami prezbiteratu, a jej istotą jest nieustanne kształtowanie powołanych w kilku wymiarach: ludzkim, duchowym, intelektualnym i pastoralnym⁵ Polega ona na „przyłgnięciu” alumna do Chrystusa,

³ R. K a m i ń s k i. *Wprowadzenie*. W: *Duszpasterstwo specjalne*. Red. R. Kamiński, B. Drożdż. Lublin 1998 s. 13.

⁴ Wyróżnia się duszpasterstwo zwyczajne i nadzwyczajne. Funkcjami duszpasterstwa zwyczajnego są przepowiadanie słowa Bożego, duszpasterstwo liturgiczne i działalność pasterska, a służą one zaspokojeniu powszechnych potrzeb religijnych wiernych. Natomiast duszpasterstwo nadzwyczajne, w którego ramach sytuuje się duszpasterstwo specjalistyczne i specjalne, jest reakcją na specyficzne uwarunkowania i potrzeby konkretnych grup ludzkich. Winno ono być dostosowane do ich poziomu intelektualnego, duchowego, wieku i zawodu. Tamże s. 14-15.

⁵ Etap seminaryjny ma szczególne znaczenie, ponieważ wówczas w kandydacie do kapłaństwa winno się obudzić pragnienie stałego dojrzewania i doskonalenia się. W żadnym wypadku nie można jednak sztucznie oddzielać tego etapu od całego życia i posługiwania prezbitera. Formacja seminaryjna powinna zawierać załączki formacji stałej, ukazywać jej potrzebę i rozpocząć proces ciągłego wzrastania i doskonalenia się. Formacja stała znajduje bowiem swoje uzasadnienie w dynamice sakramentu kapłaństwa, a do jej podjęcia skłaniają kapłana motywacje czysto ludzkie i racje teologiczne. Zob. J a n P a w e ł II. *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis”* Wrocław 1992 nr 70 [dalej skrót: PDV]; Komi-

na upodobnieniu się do Niego, na dojrzewaniu do Jego pełni we wszystkich wymiarach, czyli na nieustannym zdobywaniu „kształtu” Chrystusa, aby następnie poprzez konsekrację dokonywaną w czasie święceń działać *in persona Christi* (por. DFK 4, 8). W formacji seminaryjnej chodzi zatem o odpowiednie przygotowanie alumna do udziału w kapłaństwie Chrystusa, Jego misji otrzymanej od Ojca i w Jego stylu życia⁶

Podstawą całej formacji kapłańskiej jest poznanie tożsamości kapłana (PDV 11)⁷ Niejasność w tej materii jest przyczyną kryzysu powołań. Według nauczania Kościoła współczesnego istotę kapłaństwa i kapłańskiego posłannictwa należy rozpatrywać zawsze w relacji do Trójcy Przenajświętszej i Kościoła. Kapłan na mocy konsekracji otrzymanej w sakramencie święceń zostaje posłany przez Ojca za pośrednictwem Jezusa Chrystusa, do którego się upodabnia. Ma on żyć i działać w mocy Ducha Świętego w służbie Kościoła i zbawienia świata (PDV 12; ZFK 57). Należy przeto pomagać alumnowi kształtować siebie jako przyszłego kapłana, mającego jasne, ustrukturalizowane i uświadomione przekonania i postawy⁸

Powołany do kapłaństwa służebnego od początku formacji i przez cały czas jej trwania powinien urzeczywistniać swoje człowieczeństwo, kształtować dojrzałość uczuciową i dojrzałą wolność oraz formować swoje sumienie⁹ Alumn powinien przede wszystkim poznawać samego siebie. Pozwoli mu to zaakceptować swoją osobę i lepiej zrozumieć siebie, swoje powołanie, motywacje znajdujące się u podstaw jego działań i zachowań oraz przyjąć już

sja Episkopatu Polski ds. Seminariów Duchownych. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*. Częstochowa 1999 nr 150, 225-226 [dalej skrót: ZFK].

⁶ B. M a r g a ń s k i. *Formacja eucharystyczna w seminariach duchownych*. W: *Eucharystia. Misterium – Ofiara – Kult*. Red. J. Kopeć. Lublin 1997 s. 186. Zob. także: S. C z e r w i k. *Liturgia szkołą formacji kapłańskiej*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 44: 1991 nr 4-6 s. 104. E. S z t a f r o w s k i. *Formacja kanoniczna alumnów seminarium duchownego*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 53:1975 z. 4-5 s. 194.

⁷ W. S ł o m k a. *Formacja kapłańska w wyższych seminariach duchownych*. „Ateneum Kapłańskie” 116:1991 z. 1 s. 25.

⁸ Zob. S. C z e r w i k. *Tożsamość i posługiwanie kapłana według „Lex Orandi” typicznego wydania obrzędów święceń z roku 1990 oraz jego polskiej edycji z roku 1999*. „Roczniki Teologiczne” 49:2002 z. 8 s. 17-41; W. S ł o m k a. *Seminarium duchowne jako środowisko formacji kapłańskiej*. „Roczniki Teologiczne” 40:1993 z. 5 s. 23-24.

⁹ Zob. ZFK 151-158. K. Dyrek wyróżnia siedem elementów formacji ludzkiej: formacja osądu rzeczywistości oraz refleksji nad sobą i akceptacji siebie, formacja do relacji międzyosobowych, formacja uczuciowości, formacja do dojrzałego przeżywania płciowości, formacja do wolności, formacja sumienia moralnego, formacja cech charakteru. Zob. K. D y r e k. *Formacja ludzka do kapłaństwa*. Kraków 2000 s. 78-101.

w seminarium odpowiedni styl życia. Spoglądając dojrzałe na życie, stanie się bardziej otwarty na świat i ludzi, a uświadamiając sobie fakt, że istotą kapłańskiej posługi jest służba ludziom, będzie stawał się coraz bardziej człowiekiem dialogu, który umie słuchać i rozmawiać ze wszystkimi ludźmi (RFIS 51; PDV 43)¹⁰ Zdolność do nawiązywania kontaktu z ludźmi ma ściśle związek z życiem kapłańskim i traktuje się ją jako znak powołania. Jest ona fundamentalną cechą alumna, który w przyszłości będzie ponosił odpowiedzialność za powierzoną mu przez Kościół wspólnotę¹¹

Zarówno Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, jak i *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (RFIS)¹² zwracają również uwagę na potrzebę ukształtowania u alumna dojrzałego i rozważnego osądu, charakteryzującego się zdolnością właściwej oceny rzeczywistości (DFK 11; RFIS 39). To pomoże mu stać się człowiekiem rozumiejącym problemy świata, a równocześnie nie ulegającym jego wpływom¹³

Człowiek realizuje siebie samego w relacjach z innymi i wyraża to poprzez uczucia. Z tej racji ze zdolnością do nawiązywania międzyludzkich kontaktów ściśle związana jest dojrzałość uczuciowa¹⁴. Jest ona wynikiem wychowania do prawdziwej i odpowiedzialnej miłości, a przejawia się nie tylko w sferze uczuciowości i w relacjach z ludźmi, lecz także w podejściu do codziennych obowiązków czy wreszcie w twórczym sposobie przeżywania seksualności. Dojrzały uczuciowo alumn nie ulega nieuporządkowanym pragnieniom i nie kieruje się subiektywną oceną, ale opiera się na kryterium

¹⁰ Zob. D y r e k. *Formacja ludzka* s. 78-85, M. M a c i e l. *La formazione integrale*. Roma 1991 s. 141-142; A. J. N o w a k. *Relacje interpersonalne w środowisku seminaryjnym*. „Roczniki Teologiczne” 38-39:1991-1992 z. 5 s. 53-56.

¹¹ R. S e l e j d a k. *Nowa ewangelizacja wezwaniem do promocji solidnej formacji kapłańskiej*. W: *Historia i współczesność*. T. 3. Red. Z. Kiernikowski [i in.] Rzym 2001 s. 80.

¹² Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* [19 III 1985]. Roma 1985. Korzystamy z tłumaczenia, które uzyskało aprobatę Kurii Metropolitalnej w Krakowie w dniu 22 II 1986 (mps).

¹³ S. O l e j n i k. *Wychowanie do odpowiedzialności*. „Ateneum Kapłańskie” 70:1967 z. 3-4 s. 140-141.

¹⁴ Według I. Obuchowskiej dojrzałość uczuciowa jest rezultatem „przechodzenia od uczuciowej zależności do niezależności; od nie kontrolowanego uzewnętrzniania uczuć do poddania ich tzw. kontroli zewnętrznej; od nie kontrolowanego ulegania uczuciom do opanowania ich za pomocą kontroli wewnętrznej; od egocentryzmu do koncentrowania się na innych” (I. O b u c h o w s k a. *Psychologiczne aspekty dojrzewania*. W: *Dojrzewanie*. Red. A. Jarczowski, B. Woynarowska. Warszawa 1982 s. 157). Nieco inaczej opisuje dojrzałość uczuciową E. Sujak (*Życie jako zadanie*. Warszawa 1989 s. 143-145).

zgodności swoich decyzji i działań z Ewangelią¹⁵ Potrafi zatem kierować sobą, jest odpowiedzialny, uznaje cele wyższe niż osobiste, jest zdolny do wyrzeczeń i ofiary. Cechuje go równowaga między emocjami a procesami intelektualnymi. Swój stosunek do różnorodnych zjawisk opiera na fundamencie rozumowym. Kształtowanie tej sfery życia jest uwarunkowane nie tylko cechami organizmu jednostki, ale również warunkami środowiskowymi, wpływem przypadkowych zdarzeń – nade wszystko zaś własną aktywnością¹⁶

Istotnym elementem formacji seminaryjnej, mającej na celu odpowiednie przygotowanie alumna do posługi kapłańskiej, jest również wychowanie i samowychowanie do odpowiedzialnej wolności (ZFK 156)¹⁷ Ten, kto w sposób wolny i dojrzały przyjmie łaskę powołania, będzie starał się być jej wierny. Przeżywając dojrzałe swoją wolność i będąc świadomy celu swego działania, będzie potrafił odpowiedzialnie kształtować postawy powierzonej mu wspólnoty ludu Bożego, pokazując, że chrześcijanin nie jest niewolnikiem (kimś zależnym, pełnym lęku), ale człowiekiem żyjącym w wolności i działającym z wyboru¹⁸

Zanim alumn jako kapłan zacznie uczyć innych korzystania z wolności, najpierw sam powinien umieć z niej korzystać w sposób dojrzały (DFK 11). Już przez sam wybór powołania kapłańskiego dokonuje on bowiem samoograniczenia swojej wolności. Spowodowane jest to odpowiedzialnością za powołanie i zasady religijno-moralne, które zaakceptował. Świadomość własnej tożsamości sprawia jednak, że wewnątrz czuje się wolny. Pozytywna odpowiedź na dar powołania domaga się od niego wyboru z szerokiej palety

¹⁵ D y r e k. *Formacja ludzka* s. 85-89. Zob. także: M. S z e n t m a r t o n i. *Maturità affettiva. Aspetti psico-dinamici*. „Orientamenti pedagogici” 1985 nr 32 s. 120-128; A. C e n c i n i, A. M a n e n t i. *Psicologia e formazione*. Bologna 1985 s. 45-47; J. K i c i ń s k i. *Podstawowe uwarunkowania życia w celibacie kapłańskim*. „Ateneum Kapłańskie” 135:2000 z. 2-3 s. 305-311.

¹⁶ Zob. A. J a g i e ł ł o. *Życie uczuciowe człowieka*. W: *Psychologia dla teologów*. Red. J. Makselon. Kraków 1990 s. 81-106; J. M a j k o w s k i. *Dojrzałość ludzka jako podstawa właściwej formacji duchowej kapłana*. „Ateneum Kapłańskie” 87:1976 z. 1 s. 4-6.

¹⁷ Wolność, a wraz z nią świadomość celu, odpowiedzialność i współpraca z innymi ludźmi w imię wspólnego dobra należą do podstawowych cech ludzkiego działania. Zob. A. J a g i e ł ł o. *Działanie ludzkie*. W: *Psychologia dla teologów*. s. 149-152.

¹⁸ D y r e k. *Formacja ludzka* s. 94. Zob. F. J e r o m i n e k [i in.]. *Wychowanie do odpowiedzialności*. „Ateneum Kapłańskie” 70:1967 z. 3-4 s. 130-137; S. O l e j n i k. *Potrzeba nowej formacji*. Tamże s. 137-147; J. P y t e l. *Personalizm i taska*. Tamże s. 153-157.

możliwości oferowanych przez świat tego, co jest wartościowe i zgodne z zasadami Ewangelii. Sprawia ona również, że zachowując poczucie wewnętrznej wolności, będzie on spełniał swoje obowiązki duszpasterskie z zaangażowaniem i otwartością wobec wszystkich ludzi¹⁹

Centralną rolę w całym procesie formacji ludzkiej kapłana przypisuje się kształtowaniu sumienia (ZFK 157). Rozumie się je tutaj jako wrażliwość na wartości, prawdę, wolę Bożą. Osądy moralne kapłana, skutki jego wpływu na ludzi są bowiem naznaczone dojrzałością osądów jego własnego sumienia i przekonań moralnych. Sumienie moralne uświadamia mu również, że jest autorem swojego działania moralnego i jego skutków (ZFK 158)²⁰

Konkludując, należy podkreślić, że celem całej formacji ludzkiej jest ukształtowanie dojrzałej osobowości kandydatów do kapłaństwa. Według G. Allporta osobowość jest „dynamiczną organizacją wewnątrz indywidualnych psychofizycznych systemów, które determinują jego charakterystyczne zachowanie i myślenie”²¹ Jest ona przeto czynnikiem organizującym, porządkującym i odpowiedzialnym za indywidualność każdej jednostki, czyli czymś wewnętrznym ujawniającym się na zewnątrz.

Zdaniem homiletów istnieje ścisły związek między osobowością kaznodziei i kazaniem. Każde kazanie jest nacechowane osobowością kaznodziei. Głosić kazania nie może wyłączyć siebie z tego, co mówi, ponieważ nie istnieje prawdziwe głoszenie Ewangelii bez osobistego zaangażowania. Głosi się zawsze coś z „siebie samego” W kazaniu ujawniają się możliwości i ograniczenia, dojrzałość i infantylizm, zdrowie i choroba, przeżyte sprawy i doświadczenia, nie rozwiązane problemy i gwałtowne reakcje emocjonalne. Wszystko to oddziałuje pozytywnie lub negatywnie na skuteczność przepowiadania²² Godność i owocność posługi kaznodziejskiej domaga się zatem dojrzałej osobowości kaznodziei, czyli m.in. dojrzałego człowieczeństwa, zaangażowania w różne sfery ludzkiego działania, dojrzałości uczuciowej, wolności, odpowiedzialności, realistycznego stosunku do życia i wielorakich uzdolnień, serdecznego kontaktu z ludźmi czy wreszcie właściwie uformowa-

¹⁹ Zob. Z. K r o p l e w s k i. *Doświadczenie wolności i posłuszeństwa w seminarium duchownym*. Tamże 131:1998 z. 2-3 s. 196. W artykule tym Autor omawia również metody formacji seminaryjnej do wolności i odpowiedzialności (s. 204-209).

²⁰ D y r e k. *Formacja ludzka* s. 95-96.

²¹ G. A l l p o r t. *Personality. Psychological Constable and Camp*. London 1949 s. 295.

²² A. S c h w a r z. *Jak pracować nad kazaniem*. Warszawa 1993 s. 115; zob. także: A. L e w e k. *Rola i kwalifikacje współczesnego kaznodziei*. MP 1978 nr 7-8 s. 120-122.

nego sumienia moralnego²³ Wszystkie te cechy powinien posiadać kandydat do kapłaństwa, którego podstawowym zadaniem będzie przepowiadanie słowa Bożego. Z tej racji formacja homiletyczna domaga się formacji ludzkiej.

Rozpatrując zagadnienie dojrzałej osobowości przyszłych kaznodziejów, nie wolno zapomnieć o ważnej roli religii w ich rozwoju. Religia i wartości duchowe stoją na pierwszym miejscu i nadają ich osobowości specyficzny charakter. Wynika to z faktu zjednoczenia i naśladowania przez alumna Jezusa Chrystusa²⁴

II. FORMACJA DUCHOWA KAZNODZIEI

Dojrzała osobowość jest elementarnym wymogiem życia kapłańskiego i stanowi podłoże rozwoju jego życia nadprzyrodzonego, czyli zdobywania doskonałości chrześcijańskiej (PDV 43). Rozwijaniu i doskonaleniu tego życia służy formacja duchowa. Jest ona dziełem Ducha Świętego, obejmuje całą osobę człowieka i stanowi element „najwyższej wagi” w wychowaniu kapłańskim (ZFK 159). Powinna zmierzać przede wszystkim do tego, aby alumn nie tylko na mocy święceń, lecz poprzez świadectwo całego życia „stał się drugim Chrystusem i przeniknięty Jego duchem, sprawując *misterium męki Pana*, prawdziwie uznawał to, co czyni; naśladował to, co sprawuje, i szedł za Tym, który *przyszedł nie po to, żeby Mu służyło, lecz żeby służyć*” (RFIS 44). W formacji duchowej chodzi zatem o stworzenie głębokiej wspólnoty między kandydatem do kapłaństwa i Osobą Jezusa Chrystusa i o poddanie całego swojego życia Duchowi Świętemu, czyli o kształtowanie w alumnach umiejętności trwania w zażyłej i nieustannej łączności z Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym²⁵

Kapłaństwo Chrystusowe nie tylko wzywa do świętości, ale jest też dla prezbiterów źródłem mocy do przewycięzania słabości (PDV 72). Świętość kapłana jest owocem uczestnictwa w kapłaństwie Chrystusa. Jej zdobywanie

²³ J. T w a r d y. *Formacja głosiciela słowa Bożego*. „Przegląd Homiletyczny” 5-6:2001-2002 s. 19-22.

²⁴ Zob. W. P r ę ż y n a. *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin 1981 s. 46-48.

²⁵ *La formazione dei sacerdoti nelle circostanze attuali. Instrumentum laboris nr 30*. W: G. C a p r i l e. *Il sinodo dei vescovi, ottava assemblea generale ordinaria (30.09-27.10.1990)*. Roma 1991.

przez przygotowującego się do posługi kapłańskiej realizuje się poprzez stopniowy wzrost w wierze i adoracji Jedyne Boga w Trójcy Świętej, zwłaszcza dzięki uczestnictwu w życiu liturgicznym, poprzez wzrost doskonałości na miarę Chrystusa i przyczynianie się do wzrostu jego Mistycznego Ciała²⁶ Aby upodobnić się do Chrystusa, alumni powinni starać się o zjednoczenie z Bogiem i naśladowanie Jezusa Dobrego Pasterza (ZFK 160). Dzięki temu, jako dojrzały ludzie, prawdziwi chrześcijanie i gorliwi kapłani, z Jezusem i na Jego wzór, w duchu pasterskiej miłości i postawie służby, będą potrafili posługiwać ludowi Bożemu w warunkach, w których postawi ich Bóg (ZFK 175).

Ośrodkiem całej formacji duchowej jest przeto Osoba Jezusa Chrystusa, a fundamentem duchowego życia kapłana chrzest święty (motyw dążenia do świętości), łaska sakramentu święceń (sprawowanie posług kapłańskich) i jedność z Chrystusem (upodabnianie się do Chrystusa). Świętość kapłana polega na stawaniu się, zgodnie ze swym powołaniem, „żywym obrazem Jezusa Chrystusa Oblubieńca Kościoła” (PDV 22). Zasadą kierującą całym tym procesem jest „miłość pasterska”, będąca przede wszystkim „całkowitym darem z siebie dla Kościoła, na obraz daru Chrystusa i we współudziale w nim” (PDV 23). Codzienne naśladowanie Jezusa w miłości pasterskiej ma wymiar trynitarny, chrystocentryczny, pneumatologiczny, eklezjalny, maryjny, misyjny, ekumeniczny i domaga się od kapłana, jak i kandydata do kapłaństwa, radykalizmu ewangelicznego²⁷

Miłość pasterska jest elementem łączącym życie duchowe kapłana ze sprawowaniem duszpasterskiej posługi, poprzez którą, a nie obok niej, kapłani mają stawać się świętymi. Z jednej strony posługa kapłańska domaga się świętości, z drugiej zaś umacnia życie wewnętrzne kapłana i staje się drogą jego uświęcenia²⁸ Kandydaci do kapłaństwa winni zatem pamiętać, że ich pasterska posługa w przyszłości domaga się od nich już w seminarium in-

²⁶ Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. *Wskazania wychowawcze dla formacji do celibatu kapłańskiego* (11.04.1974). Włocławek 1990 s. 22-23.

²⁷ Zob. ZFK 159-192; J. K o r y c k i. *Duchowa formacja kapłana*. „Ateneum Kapłańskie” 87:1976 z. 1 s. 136-142; S ł o m k a. *Seminarium duchowne* s. 24-25; J. W a t r o b a. *Permanenta formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła* (1963-1994). Częstochowa 1999 s. 76-178.

²⁸ P. S o c h a. *Życie duchowe kapłana*. „Ateneum Kapłańskie” 120:1993 z. 2 s. 228. Zob. S. A r a s z c z u k. *Duchowość kapłańska*. „Roczniki Teologiczne” 49:2002 z. 8 s. 48.

tensywnego życia duchowego. Sakramentalna tożsamość pociąga bowiem za sobą duchową identyczność życia z Chrystusem²⁹

Kazanie nie jest tylko przemówieniem kaznodziei na temat Boga, ale przemówieniem samego Boga za pośrednictwem kapłana i ludzkiego słowa. Kaznodzieja uczestniczy w posłannictwie zbawczym Chrystusa i Kościoła. Z tej racji jego fundamentalną dyspozycją jest postawa wiary i miłości. Głoszone w kazaniu Orędzie Chrystusa musi być przez kaznodzieję przeżyte. Dopiero wtedy to, co głosi, staje się słowem żywym i ma wpływ na słuchaczy³⁰

Postawa kaznodziei musi być przeniknięta duchem Jezusa Chrystusa i opierać się na Jego autorytecie. Kompetentnym do przepowiadania słowa Bożego jest ten, kto naśladując Jezusa stara się do Niego upodobnić w sposobie swojego życia. Człowiek współczesny „bardziej wierzy świadkom aniżeli nauczycielom, bardziej doświadczeniu aniżeli doktrynie, bardziej życiu i faktom aniżeli teoriom” (*Redemptoris missio* nr 42). Funkcja świadka jest przeto dzisiaj najważniejsza i najbardziej pożądana w kaznodziejstwie³¹

Odpowiadając na wciąż zmieniające się warunki posługiwania i płynące z nich oczekiwania i wyzwania, a przede wszystkim pozostając wiernym szczególnemu wezwaniu do świętości, alumn jako przyszły głosiciel słowa Bożego zobowiązany jest podjąć wysiłek formacji także w wymiarze duchowym. Jego etos musi wypływać ze zjednoczenia z Chrystusem i wyrażać się poprzez naśladowanie Go w codziennym życiu, a głoszone przez kapłana kazanie musi być owocem i świadectwem przeżytej Ewangelii. Wówczas słowa jego kaznodziejskiej posługi nie będą jego, ale będą słowami Tego, który go posłał (PDV 26). „Im bardziej bowiem kapłan staje się prawdziwym sługą Słowa, a nie jego panem, tym większa jest zbawcza skuteczność słowa”³². Formacja duchowa leży przeto u podstaw formacji homiletycznej.

²⁹ H. M u s z y ń s k i. *Istotne wymiary formacji kapłańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 120:1993 z. 2 s. 244. Na temat charakterystycznych rysów duchowości polskiego kapłana zob. I. M r o c z k o w s k i. *Duchowość polskiego duszpasterza*. „Collectanea Theologica” 58:1988 fasc. 1 s. 57-70. Autor mówi o duchowości proroka, duchowości sakramentalnej i duchowości pasterza.

³⁰ A. L e w e k. *Podstawy teologiczne posłannictwa kaznodziei*. W: *Sługa Słowa*. Red. W. Przyczyna. Kraków 1997 s. 18-20.

³¹ S c h w a r z. *Jak pracować nad kazaniem* s. 122-125.

³² Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*. Tarnów [brw.] s. 27-28.

III. FORMACJA INTELEKTUALNA KAZNODZIEI

Ważnym wymogiem życia kapłańskiego jest należyty poziom wykształcenia. Wiara domaga się rozumu. Kapłan jako nauczyciel wiary winien odznaczać się jej wszechstronnym rozumieniem. Stąd niezbędnym elementem zarówno formacji ludzkiej, jak i duchowej przygotowujących się do kapłaństwa jest seminaryjna formacja intelektualna³³. Domaga się jej natura kapłańskiej posługi oraz uwarunkowania i okoliczności jej wypełniania (ZFK 193). Dzięki pogłębionej i umocnionej poprzez studia wierze będą oni mogli kompetentnie głosić Ewangelię, wyrażając Orędzie Chrystusa w kształcie właściwym każdej kulturze (RFIS 59-64)³⁴.

Celem seminaryjnej formacji intelektualnej jest zdobycie przez alumnów gruntownej wiedzy. Winna ona być fundamentem rozwoju ich wiary i duchowego życia oraz stanowić podstawy doktrynalne i pastoralne ich kapłańskiej posługi³⁵. Sama wiedza jednak nie wystarcza. Osoba dojrzała intelektualnie umie samodzielnie myśleć. Posiada również określone umiejętności praktyczne. Mając określony cel działania, potrafi skutecznie i odpowiedzialnie posługiwać się zdobytą wiedzą i umiejętnościami. W seminarium duchownym chodzi zatem o formację intelektu, nie zaś o indoktrynację, polegającą na kształceniu ludzi o umysłowości „zamkniętej” – doktrynerskiej³⁶.

Troska o skuteczne kształcenie kandydatów do kapłaństwa nakazuje, z jednej strony, przekazanie całego depozytu chrześcijaństwa wyrażonego w nauczaniu Kościoła, jak również, z drugiej strony, uwzględnienia aktualnych potrzeb i warunków życia współczesnego człowieka oraz specyfiki kulturo-

³³ A. Nossol podkreśla nieodzowność wpływu wykształcenia teologicznego na formację kapłańską. Jego zdaniem skuteczność tego wpływu warunkują następujące cechy teologii: winna być autentyczną teologią chrześcijańską; antropologicznie zintegrowaną teologią chrystocentryczną; powinna być stale na usługach wiary, nadziei i miłości; nie może zadowolić się samym tylko mówieniem o Bogu, ale winna uczyć człowieka mówienia z Bogiem i do Boga; winna być także wiedzą radosną. Zob. A. N o s s o l. *Wpływ wykształcenia teologicznego na formację kapłańską*. „Ateneum Kapłańskie” 95:1980 z. 3 s. 342.

³⁴ Wśród uwarunkowań posługi kapłańskiej wskazuje się przede wszystkim na wyzwania nowej ewangelizacji, obojętność religijną, zjawisko daleko posuniętego pluralizmu istniejącego także we wspólnocie Kościoła. Zob. R. J a w o r s k i. *Postawa formatorów seminaryjnych wobec potrzeby nowej ewangelizacji*. „Ateneum Kapłańskie” 134:2000 z. 2 s. 262-267.

³⁵ S. B r y k s a. *O właściwy program nauczania w seminariach duchownych*. „Collectanea Theologica” 38:1968 fasc. 4 s. 56.

³⁶ Z. C h l e w i ń s k i. *Problemy kształcenia w seminariach duchownych*. „Znak” 48:1996 nr 11 s. 62-63.

wej, w jakiej pełnić będą swoją posługę przyszli kapłani³⁷ Model kształcenia seminaryjnego musi być zatem ciągle modyfikowany³⁸, chociaż studium filozoficzno-teologiczne w swej podstawowej strukturze nie podlega większym przemianom³⁹ Poszczególne przedmioty winny być ze sobą skoordynowane, a wykładowcy, troszcząc się o wewnętrzną jedność i harmonię depozytu Objawienia, powinni tak ukazywać powołanym do kapłaństwa całą i nienaruszoną naukę Kościoła, aby mogli właściwie rozumieć historię zbawienia oraz ukształtować sobie własną, pełną i scaloną wizję prawd wiary objawionych przez Boga w Jezusie Chrystusie i doświadczenia wiary Kościoła. Należy przeto pomóc alumnom dokonać właściwej syntezy, zawierającej dorobek różnych dyscyplin teologicznych (PDV 54)⁴⁰

Obowiązujące *Ratio studiorum*⁴¹ przewiduje następujące grupy przedmiotów: filozoficzne, teologiczne, pastoralne, psychologiczno-pedagogiczno-katechetyczne, lektoraty, zajęcia związane z pisaniem pracy naukowej oraz przedmioty fakultatywne. Dla roku pierwszego wprowadzono zajęcia o charakterze kerygmaticznym, mające stworzyć seminarzystom możliwości spotkania Chrystusa na drodze nowej ewangelizacji (RS – Założenia ogólne, 4)⁴² Przewidziano również propozycje wielorakich praktyk pastoralnych (RS 5). W świetle *Ratio* zajęcia nie mogą się ograniczać do podawania studentowi samej tylko wiedzy, ale mają także zawierać elementy ćwiczeń, kon-

³⁷ R. J a w o r s k i. *Problemy metodyki nauczania w seminariach duchownych w perspektywie nowego „Ratio studiorum”* „Ateneum Kapłańskie” 131:1998 z. 2-3 s. 245. Zob. także: J. B a g r o w i c z. *Czy stoimy w obliczu zmiany modelu nauczania religijnego?* „Znak” 52:2000 nr 9 s. 51-52.

³⁸ O koniecznych zmianach w nowym *Ratio studiorum* i ich uzasadnieniu zob. J a w o r s k i. *Problemy metodyki nauczania* s. 245-247.

³⁹ J. B a g r o w i c z. *Towarzyszyć wzrastaniu.* „Znak” 49:1997 nr 11 s. 29-31. Autor domaga się obecności elementów kultury humanistycznej w formacji przyszłych kapłanów (s. 31).

⁴⁰ Zob. S. K u n o w s k i. *Postawa alumna w odnowionym seminarium duchownym.* „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 19:1972 z. 6 s. 79; S e l e j d a k. *Nowa ewangelizacja* s. 84; M a r g a ń s k i. *Formacja eucharystyczna* s. 190.

⁴¹ *Ratio studiorum* (dalej skrót: RS) zostało zamieszczone w: *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce.* Częstochowa 1999 s. 137-221.

⁴² T. Węclawski cel dydaktyczny i wychowawczy tych zajęć sprowadza do pomocy alumnom w „poruszaniu się w sprawach wiary bez lęku, a zarazem w wierności nauce Kościoła” T. W ę c ł a w s k i. *Wprowadzenie w chrześcijaństwo dla kleryków.* „Ateneum Kapłańskie” 131:1998 z. 2-3 s. 264.

wersatoriów, samodzielnych opracowań. Chodzi m.in. o to, aby alumni osiągnęli sprawność samodzielnego i krytycznego myślenia (RS 3)⁴³

Formacja homiletyczna, będąc procesem kształtowania umiejętności i postaw uzdalniających posłanych przez Kościół kapłanów do kompetentnego przepowiadania słowa Bożego, jest elementem składowym całej formacji intelektualnej w seminariach duchownych. Jej podstawą jest proces kształcenia. Obejmuje on czynności wykładowcy homiletyki i alumnów, które są ukierunkowane poprzez odpowiedni dobór celów i treści, oraz uwzględnia warunki i środki służące wywołaniu pożądaných zmian w kandydatach do posługi kaznodziejskiej. Jego celem jest wytworzenie u nich nowej właściwości lub też przekształcenie właściwości już posiadanej, lecz niepożądanę z punktu widzenia założonych celów formacyjnych⁴⁴ Sztuka kształcenia przyszłych głosicieli Ewangelii polega na tym, by te posiadane przez alumna właściwości rozbudowywać, a dopiero na kolejnym etapie szukać wszelkich braków i je uzupełniać. Ten proces tylko częściowo osiągalny jest w zajęciach dydaktycznych. Stąd istnieje konieczność stworzenia alumnowi także możliwości udziału w interakcjach życiowych.

Istotną rolę w procesie seminaryjnej formacji homiletycznej odgrywa przekaz wiedzy teoretycznej. Gruntowna znajomość zagadnień z zakresu homiletyki fundamentalnej, materialnej, formalnej i szczegółowej jest czymś koniecznym. Odpowiedzialność za ich nauczanie ponoszą wykładowcy przedmiotu „Homiletyka”, który *Ratio studiorum* przewiduje na IV, V i VI roku studiów seminaryjnych. Jednakże właściwie uformowany kaznodzieja to ten, który poza znajomością zagadnień *sensu stricto* homiletycznych ma gruntowną wiedzę z zakresu całej teologii i nauk jej pokrewnych⁴⁵ Z tej racji nie można oddzielić kapłańskiej formacji intelektualnej od formacji homiletycznej.

⁴³ Zob. W. B r o Ń s k i. *Dydaktyka homiletyki w wyższych seminariach duchownych w Polsce w świetle badań empirycznych*. „Roczniki Teologiczne” 50:2003 z. 6 s. 282-285.

⁴⁴ O związku i wzajemnych relacjach homiletyki z dydaktyką zob. Ch. B i z e r. *Homiletik und Didaktik*. „Wissenschaft und Praxis in Kirche und Gessellschaft” 61:1972 s. 81-89. Zdaniem Autora istnieje swoistego rodzaju napięcie pomiędzy tymi naukami. Mimo wszystko istnieje jednak możliwość współpracy homiletyczno-dydaktycznej.

⁴⁵ O taką pogłębioną teologię, „doprawioną mocną filozofią, psychologią, retoryką...”, w kształceniu seminaryjnym upomina się m.in. prof. Jan Miodek w swoim wywiadzie na temat treści głoszonych dzisiaj kazań. J. M i o d e k. *Nie obmyślajmy kazań przy goleniu*. „Przegląd Homiletyczny” 7:2003 s. 176.

IV. FORMACJA PASTORALNA KAZNODZIEI

Celem i zwornikiem formacji seminaryjnej jest formacja pastoralna, obejmująca dojrzałą refleksję pastoralną i odpowiednie praktyki duszpasterskie (ZFK 209). Domaga się ona zatem od wszystkich wykładających w seminariach duchownych, aby zachowując naukowe wymagania teologii, ukierunkowali przekazywane treści ku duszpasterstwu, uzdalniając przyszłych kapłanów do pełnienia posług kapłańskich. Bez wątpienia każdy z przedmiotów ma swoją strukturę i specyfikę, od której nie można odstąpić. Z pewnością jednak treści przekazywane na wykładach wiązać się powinny z podstawowymi pytaniami: Jak tę prawdę należy przekazywać wiernym? Co konkretna prawda daje mojemu życiu?⁴⁶

Wszystkie dyscypliny nauczania seminaryjnego znajdują swoją syntezę w teologii pastoralnej⁴⁷. Jest ona dyscypliną teologiczną o charakterze praktycznym. Odwołując się do przesłanek teologicznych i empirycznych, kształci duszpasterzy do pracy w Kościele. Wiedzę zdobytą na wszystkich wykładach i ćwiczeniach, także dzięki studium teologii pastoralnej, powinni oni wykorzystywać w określonych formach posługi duszpasterskiej. Przygotowanie do kaznodziejstwa (homiletyka), posługi sakramentalnej (liturgika) i posługi pasterskiej (teologia pastoralna) nie ogranicza się jednak tylko do zdobycia umiejętności głoszenia kazań, odprawiania Mszy świętej, udzielania sakramentów czy też prowadzenia różnych form duszpasterstwa i kancelarii parafialnej. Umiejętność bycia duszpasterzem zdobywa alumn angażując się we wszystkie wymiary formacji. Stąd należy mówić o pastoralnym charakterze nie tylko formacji intelektualnej, ale także ludzkiej i duchowej. Program formacji seminaryjnej, ze względu na duszpasterski charakter całej formacji kapłańskiej, usiłuje kształtować u alumnów cały sposób bycia i działania na wzór Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza⁴⁸. Chodzi tutaj zatem o ukształto-

⁴⁶ E. M a t e r s k i. *Katechetyczna formacja alumnów w seminarium*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 53:1975 z. 4-5 s. 151-152.

⁴⁷ Celem teologii pastoralnej w ujęciu prakseologicznym jest naukowa refleksja nad działalnością Kościoła oraz formacja tych, którzy stanowią podmiot działalności Kościoła. W tej refleksji teologia pastoralna korzysta z osiągnięć nauk teologicznych i humanistycznych. Zob. K a m i ń s k i. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej* s. 114-115; 124-128.

⁴⁸ M a r g a ń s k i. *Formacja eucharystyczna* s. 191. Zob. J. G u r d a. *Formacja teologiczno-pastoralna alumna w świetle nowszej literatury pastoralnej*. „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 53:1975 z. 4-5 s. 164-165.

wanie u przygotowujących się do kapłaństwa mentalności pasterza na wzór Jezusa Chrystusa⁴⁹

Ratio studiorum zalicza homiletykę do grupy przedmiotów o charakterze pastoralnym. Jest ona bowiem dziedziną teologii pastoralnej i zajmuje się Kościołem jako całością oraz jego działalnością i rozwojem w konkretnej sytuacji historycznej⁵⁰. Wykładowcy tej dyscypliny, kształtując mentalność przyszłych kaznodziejów, oprócz wiedzy teoretycznej usiłują im przekazać również umiejętności praktyczne. Opierając się na głębokiej refleksji teologicznej, podczas ćwiczeń z homiletyki przygotowują alumnów m.in. do samodzielnego pisania i głoszenia kazań, samodzielnej analizy krytycznej materiałów kaznodziejskich czy wreszcie zbierania odpowiednich materiałów i pomocy kaznodziejskich (RS 195). Natomiast podczas praktyk duszpasterskich alumni, angażując się w duszpasterstwo, weryfikują, doskonałą i zdobywają nowe umiejętności z zakresu kaznodziejstwa, których nie można im w żaden sposób przekazać w procesie dydaktycznym.

W formacji homiletycznej chodzi o umiejętne i teologicznie pogłębione spełnianie posługi słowa, która należy do podstawowych funkcji Kościoła⁵¹. Od głoszenia Ewangelii rozpoczyna się posługa kapłanów (DK 2). Wynika to z faktu, że wiara rodzi się ze słuchania słowa Bożego (Rz 10, 17) i jest początkiem oraz fundamentem procesu zbawienia człowieka. Cel kaznodziejstwa jest zatem tożsamy z celem całej działalności Kościoła. W tej perspektywie znaczenia nabiera właściwa formacja alumnów do posługi kaznodziejskiej⁵².

Za dowartościowaniem homiletycznej formacji w seminariach duchownych przemawia również pilna potrzeba budzenia i rozwoju dojrzałej wiary u ludzi dzisiejszych czasów. Postępująca dechrystianizacja, obojętność religijna, sekularyzm i ateizm praktyczny – to tylko niektóre zjawiska domagające się od Kościoła intensywnej działalności misyjnej i kaznodziejskiej. Ewangelizacja jest głównym zadaniem pracy duszpasterskiej Kościoła w Polsce. Jej skuteczność zależeć będzie także od jakości uformowanych kaznodziejów⁵³

⁴⁹ S e l e j d a k. *Nowa ewangelizacja* s. 85.

⁵⁰ K a m i ń s k i. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej* s. 123.

⁵¹ Z. G r z e g o r s k i. *Seminarijna formacja homiletyczna*. „Ateneum Kapłańskie” 86:1976 z. 1 s. 136.

⁵² Zob. S i w e k. *Przepowiadanie słowa Bożego* s. 149; A. L e w e k. *Funkcja kerygmaticzna Kościoła w świetle Vaticanum II. Istota i zadania*. T. 1. Warszawa 1984 s. 93; t e n ż e. *Współczesna odnowa kaznodziejstwa*. T. 2. Warszawa 1980 s. 42-52.

⁵³ Zob. A. S z o r c. *Aktualne wyzwania ewangelizacyjne*. „Homo Dei” 60:1991 nr 1-2

Ewangelizacyjny nurt w dydaktyce seminaryjnej winien przeto przyczynić się do uzdalniania przyszłych kapłanów do głoszenia Ewangelii Chrystusowej w trudnej współczesnej sytuacji⁵⁴

Reasumując, należy podkreślić, że nigdy nie można oddzielać przygotowania do kaznodziejstwa od formacji do duszpasterstwa liturgicznego, działalności pasterskiej i całej posługi kapłańskiej. Zarówno alumna, jak i proces kapłańskiej formacji zawsze należy traktować integralnie. Formatorzy seminaryjni winni mieć w świadomości cały model kapłana⁵⁵ i pamiętać o tym, że wzrastanie alumnów do dojrzałości wymaga od tychże nie tylko nieustannego pogłębiania wszystkich wymiarów formacji, ale przede wszystkim umiejętności harmonijnego łączenia wszystkich jej aspektów (PDV 72). Jest to możliwe dzięki duszpasterskiemu ukierunkowaniu, który nadaje formacji określoną treść i konkretne cechy (PDV 57)⁵⁶ W świetle soborowego dekretu *Optatam totius* proces formowania alumnów w wyższych seminariach duchownych winien bowiem zmierzać do tego, aby „na wzór Pana naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza, wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy” (DFK 4). Zasada ta winna być fundamentalną dewizą działania seminaryjnych formatorów⁵⁷

BIBLIOGRAFIA

Dydaktyka Homiletyki. Red. J. Twardy. Katowice: Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach 2001.

Osobowość kapłańska. Red. J. Majka. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1976.

s. 45-50; R. K a m i ń s k i. *Wyzwania duszpasterskie okresu przejścia od totalitaryzmu do demokracji*. „Roczniki Teologiczne” 44:1997 z. 6 s. 95-104; J. Z a b i e l s k i. „Nowa ewangelizacja” jako zadanie współczesnego kapłana w świetle encykliki „*Redemptoris missio*” „Homo Dei” 64:1995 nr 1 s. 30-39; B. D r o ź d ź. *Sekularyzacja a duszpasterstwo*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 241-252.

⁵⁴ J a w o r s k i. *Postawa formatorów seminaryjnych* s. 276-278.

⁵⁵ Zob. B. T o m c z y k. *Model kapłana w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II*. „Studia Warmińskie” 12:1975 s. 303-350.

⁵⁶ K r o p l e w s k i. *Doświadczenie wolności* s. 196.

⁵⁷ M. B a n a s z a k. *Pastoralna formacja kleryków*. „Homo Dei” 37:1968 nr 3 s. 146.

Predigen lernen, Gottesdienst feiern lernen. Hrsg. H. G. Heimbrock, M. von Kriegstein. Frankfurt am Main: Spener Verlag 2000.

Theologische Bildungsprozesse gestalten. Schritte zur Ausbildungsreform. Hrsg. H. G. Heimbrock, M. von Kriegstein. Frankfurt am Main: Spener Verlag 2002.

THE SIGNIFICANCE OF HOMILETIC FORMATION IN PREPARING THE CANDIDATES FOR PRIESTHOOD

S u m m a r y

Homiletic formation is a process of shaping the skills and attitudes that enable priests sent by the Church to competently preach God's Word in the contemporary world. It should be integrated with the whole of human, spiritual, intellectual and pastoral formation. Reaching a thorough homiletic knowledge and shaping the attitudes within the homiletic formation should lead to a growth and development of the people who are called to priesthood in all the formation dimensions and it should contribute to their effectiveness in pastoral work.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: formacja homiletyczna, formacja kapłańska, alumn, seminarium.

Key words: homiletic formation, priestly formation, alumnus, seminary.